

HZ. İSA'NIN VEFATI, REF'İ VE NÜZÛLÜ BAĞLAMINDA M. ZAHİD KEVSERİ'NİN İLGİLİ KUR'AN AYETLERİNE YAKLAŞIMI*

Muhammed AYDIN**

M. Zahid Al-Kevseri's Interpretation of the Qur'anic Verses Related to the Death of Jesus, His Ascension to the Heavens and His Second Coming

This article deals with Zahid al-Kevseri's approach to the verses concerning the death, ascension and second coming of the Prophet Jesus. In this context the author aims to discuss whether his comments or those of certain modern commentators are more authentic? Their comments are analyzed and evaluated in the light of the Qur'an in accordance with scholarly methods.

Key words: Qur'an, Jesus, death, ascension, second coming

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. İsa, vefat, ref'/yukarıya kaldırma ve nüzûl.

Giriş

Muhammed Zâhid Kevserî (ö.1952), İslâmi ilimler sahasında son devrin en meşhur âlimlerinden birisidir. O, hadis ve fıkıh gibi çeşitli ilimlerde tebarüz ettiği gibi Kur'an ilimlerinde de ve özellikle tefsir ilminde otorite sayılması gereken âlimlerdendir.

Kevserî, Hz. İsa (a.s)'nın vefatı, ref'i/yükseltilmesi/kaldırılması ve nüzûlü ile ilgili itirazlara cevap vermek için müstakil bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma "Ahiret'ten Önce Hz. İsa (a.s)'nın Nüzûlünü İnkâr Edenin

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Düzce Belediyesi tarafından 24-25 Kasım 2007 tarihleri arasında Düzce'de tertip edilen "Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu'nda sunulan "M. Zahid Kevserî'ye Göre Hz. İsa'nın Vefatı, Ref'i Ve Nüzûlü İle İlgili Ayetlerin Yorumu" başlıklı bildiri metninin bazı tashihlerle birlikte gözden geçirilerek geliştirilmiş halidir.

** Doç.Dr., Sakarya Ü. İlahiyat F. Tefsir Anabilim Dalı Öğretim üyesi, muhammed@sakarya.edu.tr.

İddialarına Seri Bir Bakış” manasına (Nazra Abire Fî Mezaimi Men Yunkiru Nüzûle İsa Aleyhisselam Kable'l-Ahire) adında yayınlanmıştır.¹

Kevserî'yi, - kendisinin de belirttiği gibi - Hz.İsa (a.s)'nın vefatı, ref'i ve nüzûlü hakkında yazı yazmaya iten sebep, Kahire'de 1943 yılında “Risale” adlı derginin X.yıl ve 462.sayısında Mahmut Şeltût (ö. 1963)'a ait “Kur'an ve Sünnete göre Hz. İsa (a.s)'nın diri olup olmadığı ve nüzûlü ile ilgili fetva”nın yayınlanmasıdır. Fetva, Hz. İsa (a.s)'nın öldüğünü, ref'inin manevi olup maddi olmadığını ortaya koymaktadır.² Kevserî'nin “Nazra Abira” kitabında nakledildiği gibi, Şeltût fetvasının sonunda şöyle demiştir: Hz. İsa (a.s) meselesi eski ve yeni âlimler tarafından ihtilafli bir konu olarak kabul edilmiştir. Ondan bahseden ayetler onun ölümünün gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. İnanç konusunda Hz. İsa (a.s) ile ilgili hadisler, Âhâd Haber olduklarından dolayı itibar edilmez. En azından o hadisler te'vile/yorumu açık olduklarından Hz. İsa (a.s)'nın ref'i ve nüzûlünü inkar eden kafir olmaz...³

Bu fetvanın yayınlanmasından sonra Mısır'daki ilmî çevrelerde gergin bir hava oluştu. Bu fetvaya -Kevserî'nin de dediği gibi- bazı ilim adamları tarafından reddiyeler yazıldı. Ancak Şeltût'un fetvasının yayımlandığı dergide, fikirlerinde ısrarcı olduğunu gösteren beş makalesi daha yayınladı:

Birinci makale: “Ema Seimû Mine'n-Nüzûl/Nüzûl Meselesinden Bıkmadılar mı?”⁴.

İkinci makale: “el-Akîdetü't-Dîniyye Ve Tarîku Subûtiha/Dînî Akide ve Sübûtünün Yolları”⁵.

Üçüncü makale: “Ayâtün Fî'r-Ref'i ve'n-Nüzûl/Ref' ve Nüzûl Hakkında Ayetler”⁶.

¹ Kahire, 1.baskı 1943, 2.baskı 1987. “Nazra Abire Fî Mezaimi Men Yunkiru Nüzûle İsa Aleyhisselam Kable'l-Ahire”, Merhum Kevserî'nin, Kahire'de Hz. İsa'nın nüzûlü ile ilgili fetva ile birlikte yazılan yazılar ve o yazılara yazılan reddiyelerden sonra ele aldığı bir eserdir.

² Bkz. Kevserî, *Nazra Abire Fî Mezaimi Men Yunkiru Nüzûle İsa Aleyhisselam Kable'l-Ahire*, s 54-55.

³ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 53.

⁴ Mecelletü'r-Risale, Kahire (1944), 11.yıl, 514. sayı.

⁵ Mecelletü'r-Risale, Kahire (1944), 11.yıl, 516. sayı.

⁶ Mecelletü'r-Risale, Kahire (1944), 11.yıl, 517. sayı.

Dördüncü makale:“es-Sünnetü ve Sübütü'l-Akide/Sünnet ve Akidenin Sübütü”⁷.

Beşinci makale:“el-İcma’ ve Sübütü'l-Akide/İcma’ ve Akidenin Sübütü”⁸.

Kevserî, bu makalelerin hepsini “Nazra Abira” kitabında konu edinmiş ve yanlış gördüğü görüşleri ilmi kıstaslar çerçevesinde cevaplandırmaya çalışmıştır.

Hz. İsa'nın ref'i ve nüzulü meselesi İslam'ın Sahabe ve daha sonraki Tabi'in ve Etbai Tabi'in dönemlerinde hiç tartışma konusu olmamıştır. Kevserî'nin de işaret ettiği gibi İslam'ın doğuşundan günümüze kadar, itikada ve ahkâma dair sabit hükümleri yenileme ve günün şartlarına uyarlama veya ıslah adı altında düzeltme ve değiştirme çabaları bu ümmete asla olumlu yönden bir katkı sağlamamıştır. Zira Allah'ın kitabı Kur'an, indiği gibi korunmuş, onunla ilgili küçük-büyük bütün ilimler, âlimler tarafından ana ve alt başlıklar şeklinde ele alınmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünneti de her asırdaki hadis hafızları ve bilginleri tarafından çok muhkem ve titiz bir şekilde muhafaza edile gelmiştir. Dolayısıyla, Kur'an ve sünnet bağlamında her dönemde ümmetin kendi mensupları arasında olduğu gibi diğer dinlerin mensupları ile aralarında meydana gelmiş tüm ihtilaf ve ittifak konuları kayıt altına alınmıştır. Binaenaleyh çoğu kere, bizim açımızdan meseleleri kavrama ve tanıma noktasında, kaynaklardaki bilgilere müracaat etmenin ötesinde yeni ve özel bir çabaya ihtiyacımız bulunmamaktadır.⁹

Kevserî, Hz. İsa (a.s) ile ilgili akidevî konuların tartışılmasını yersiz bulmakta ve şöyle demektedir: Bu ümmetin imamları ve âlimleri ilk günden günümüze kadar akidenin anlamını bilmiyor değillerdi. Onlar Hz. İsa (a.s)'nın nüzûl meselesini, Şeltût gibi âlimlerden asırlar önce kitaplarında başlık olarak ele almışlardır.¹⁰

İşte biz bu makalemizde, yukarıda da belirttiğimiz gibi 1943-1944 lü yıllarda Mısır'daki “*Risale Dergisi*”nde yayınlanan ve Hz. İsa (a.s)'nın öldüğünü, beden olmadan sadece manevi olarak derecesinin yükseltildiğini

⁷ Mecelletü'r-Risale, Kahire (1944), 11.yıl, 518. sayı.

⁸ Mecelletü'r-Risale, Kahire (1944), 11.yıl, 519. sayı.

⁹ Bkz. Kevserî, a.g.e, s. 60.

¹⁰ Bkz. Kevserî, a.g.e, s. 86

ve nüzûl-ü İsa gibi bir olayın gerçekleşmeyeceğini savunan Mahmut Şeltût'a ait fetva ve makalelere Zahid Kevserî'nin reddiye olarak hazırlamış olduğu "Nazra Abira" kitabını esas aldık.

Kevserî'nin, Hz. İsa (a.s)'nın vefat, ref ve nüzûlüne dair ayetlerle ilgili yorumlarının ele alınacağı bu makalede, önce konu ile ilgili görüşlere, daha sonra da Kevserî'nin yorumlarına yer verilecektir.

Bizim böyle bir çalışmayı yaparken hedeflediğimiz nokta, önceden olmayan ve daha sonra tartışma konusu haline getirilen Hz. İsa (a.s) ile ilgili bu meselelere, Zahid Kevserî'nin Kur'an bağlamında yaklaşımlarını ortaya koymak olacaktır. Bugün, ayetlerden bazılarının anladığı manalar mı daha isabetli? Yoksa Zahid Kevserî'nin bu konuda özel bir eser yazarak ortaya koyduğu tahliller mi daha isabetli? Bunu yaparken de isteğimiz; ortaya konan görüşlerin ilmi açıdan Kur'an ile hangisinin ne derece örtüştüğü hususunda bazı ipuçları verebilmektir.

1. Vefat Kelimesinin Anlamı ve Hz. İsa'nın Vefatı İlgili Ayetlerin Yorumu

1.1. Vefat Kelimesinin Anlamı

Kur'an'da vefat; kavram olarak, ahde vefa¹¹, ölçü ve tartıyı tam yapmak¹², kabzederek almak¹³ ve gerçek ölüm¹⁴ manalarına gelmektedir.¹⁵

Müfessirler bu kelimenin Kur'an'daki anlam çerçevesi arasında uyutmak¹⁶, şehvet ve arzulardan arınmak,¹⁷ görevden alma¹⁸ manalarını da zikretmişlerdir.

¹¹ Bakara suresi, 2/40; Nahl suresi, 16/91.

¹² İsrâ suresi, 17/35.

¹³ Âl-i İmrân suresi, 3/55.

¹⁴ Âl-i İmrân suresi, 4/193.

¹⁵ Bkz. İsfahâni, Rağîb, *Müfredâtü El-İrâzi'l-Kur'an*, (thk. Safvan Davudî), ed-Daru's-Şamiye, Beyrût 1992. Vefa md.

¹⁶ Zümer suresi, 39/42.

¹⁷ Ebu Bekr el-Vasatî'ye göre ise teveffî kelimesi Hz. İsa'nın şehvet ve arzularından temizlenip melekût alemine layık bir seviyeye gelmesini ifade etmektedir. Buna göre Allah Hz. İsa'yı, şehvet, kötü huylardan tamamen temizlemiş ve melek halinde kendisine yükseltmiştir. (Bkz. Râzî, Fahrüddin, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebîr)*, Daru'l-Fikr, Beyrût 1981, III, 237.

¹⁸ Burada "görevden alma" anlamını Mevdûdî zikretmiş ve şöyle demiştir: "Allah, Hz. İsa'yı (a.s) geri çağırmıştır; çünkü İsrailoğulları, getirdiği apaçık ayetlere rağmen Onu reddetmişlerdir. (Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 262)

Hz. İsa (a.s) ile ilgili bu ayetlerde geçen “teveffî” kelimesini müfessirler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Müfessirlerin cumhuruna/çoğunluğuna göre bu kelime, Hz. İsa (a.s) hakkında - günümüzde de yaygın olduğu şekilde - vefat (ölüm) manasına değil, “tastamam alma” anlamındadır. Zira “teveffî” ve türevlerinin sözlük anlamı “kabz etmek, tas tamam almak” anlamlarına gelmektedir. Şankîti (ö.1973) bu kelimenin, herhangi bir şey eksiksiz olarak yerine getirildiğinde kullanıldığını söylemiştir. Araplar: !!!!! !!!!! “Teveffa fulanın deynehu” derken “Falan kişi alacağını tas tamam aldı” kastetmektedirler.²⁰

Mahmut Şeltût gibi bazı muasır âlimler ise Kur’an’ın nüzûl anındaki dil yapısına dikkat etmeden, günümüzde kullanıldığı gibi bu kelimeyi algılamışlar ve Hz. İsa (a.s)’nın bir daha geri gelmemek kaydıyla öldüğünü söylemişlerdir. Bir de, Seyyid Kutup gibi bazıları, Hz. İsa (a.s)’nın vefatını müteşâbih olarak değerlendirip, Allah’tan başkasının bilemeyeceği gaybî konularından olduğunu söylemişlerdir.²¹

Kevserî, “teveffî” kelimesinin asıl manasının “almak ve kabzetmek” olduğunu söyleyip, bu kelimeyi sadece ölüm manasına hamletmeyi, lügattaki taşıdığı diğer manalardan haberdar olmamaya bağlamıştır.²²

Bûtî’ de Kevserî gibi “teveffî” kelimesinin “almak ve kabzetmek” manasına geldiğini belirterek “teveffî” kelimesinin ölüm anlamıyla birebir karşılanmasına itiraz ederek şöyle der: “Ölüm” teveffî’nin anlamlarından sadece biridir. İnsanların çoğunun bu kelimeyi ölüm anlamında kullanmalarının sebebi bu kelimenin lügattaki asıl anlamından gafil olmalarından dolayıdır.²³ Zira Arap dilinin önemli kaynaklarından olan Zemahşerî (ö. 538/1143)’nin “Esasu'l-Belâğa” adlı kitabında da geçtiği gibi, bu kelime “ölüm” manasında, ancak mecaz olarak ikinci derecede kullanılabilir.²⁴

Kevserî, Âl-i İmrân suresindeki ayet için “Ben seni yerden tastamam alacağım ve semama yükselteceğim” anlamını vermiştir. İbn Kuteybe (ö.276/889) de ayetin manasında “Seni ölmeden yerden alacağım”

²⁰ Şankîti, Muhammed Emin, *Advau'l-Beyan Fi İzâhi'l-Kur'an Bi'l-Kur'an*, er-Riasetü'l-Amme, Riyad 1983, VII, 233.

²¹ Kutup, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Daru's-Şurûk, Beyrut 1992, I, 403.

²² Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 95.

²³ Bûtî, M. Said Ramazan, *Kübra'l-Yakiniyyati'l-Kevniyye*, Dâru'l-Fikr, Dımeşk 1993, s. 329.

²⁴ Bkz. Zemahşerî, *Esasu'l-Belâğa*, Daru Sadır, Beyrut 1992, s. 684.

demıştır.²⁵ Taberî (ö.310/922)'nin de tercih ettiği görüş budur. Bu mana, diğer ayetler ve hadislerle de uyum halindedir. Netice itibarıyla bu ayet de, Nisa suresindeki ayette olduğu gibi Hz. İsa (a.s)'nın diri olarak yükseltildiğini açık olarak ortaya koyan bir nasıttır. Mecaz ihtimalinin delili bulunmadığı için, nass'ın delaletine kat'iliği geçerliliğini korumaya devam etmektedir.²⁶

Kevserî, günümüzle bağlantılı olarak vefat denince, akla ilk gelenin ölüm olmasının dil açısından bir sakıncasının olmadığını belirtir. Ancak dilin gelişerek daha sonraki zamanlarda bir şeyin anlamının tek bir manaya indirgenmesi, Kur'an'ın nüzûl döneminde ilk muhataplar olan Sahabenin de anladığı mananın sadece bu olacağını gerektirmez. Eğer teveffî ve mevt kelimeleri arasında motamat bir benzerlik, aynılık olsaydı ve o dönemde vefat/teveffî kelimesinden sadece ölüm manası anlaşılabilir olsaydı o zaman (!!!!!!) “Allah, insanların canlarını ölüm zamanı gelince alır.”²⁷ ayetindeki (!!!!!!) “ölüm zamanı gelince” ifadesi fazla ve gereksiz olurdu. Şüphe yok ki Allah Tealâ'nın kelimeleri bundan beridir ve böyle yersiz bir şeyi içermesi mümkün değildir. Bir de vefat kelimesinde, hakiki anlamda, bizim Türkçede kullandığımız gibi “ölüm” manası olsaydı bu âyet-i kerîmede eceli gelmemiş insanlara ruhun yeniden iadesi söz konusu olmazdı.²⁸

Bütün bu ve benzeri sebeplerden dolayı Kevserî'ye göre, Kur'an tefsir edilirken, Kur'an kelimelerinden günümüzde muhatapın ne anlayacağına değil de, indiği dönemdeki muhatapın ne anladığına bakılması kaçınılmazdır. Kevserî, bu tezini verdiği bir örnekle şöyle desteklemiştir: “Risâle” kelime olarak çok eskiye dayanmamakla birlikte günümüzde “görev” manasına gelmektedir. Şimdi kalkıp ta “risale” kelimesinin anlamlarından olan Allah Tealâ'nın vahyi ve mesajı manalarını bir kenara bırakıp (haşa), Kur'an ve sünnette türevleri geçen bu kelimedenden sadece “görev” manasını çıkarmak doğru olmaz. Binaenaleyh dilin yaşadığı gelişmeleri Kur'an'a uyarlamak, şüphesiz Allah Tealâ'nın kelimelerini tahriften başka bir şey değildir.²⁹

Kevserî, teveffî'nin müşterek lafız olduğuna dair yapılan yorumlar için şunları söylemektedir: Teveffî'nin, almak, öldürmek ve uyutmak

²⁵ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed, Abdullah b. Muslim, *Tefsiru Garibi'l-Kur'an*, (thk. Seyyid Ahmed Sakr), Dâru't-Türas, Kahire 1973, s. 106.

²⁶ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 95-96.

²⁷ Zümer, 39/42.

²⁸ Sifil, Ebubekir, http://www.darulhikme.org/soylesi/nuzuli_isa.htm.

²⁹ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 99.

anlamlarında kullanılan müşterek bir lafız olduğunu farz edecek olursak o takdirde, başka ayetlerden bu kelimedenden ne kastedildiğine dair kesin bir beyana ihtiyaç gerekirdi. Gerekli olan bu beyanın da, Hz. İsa (a.s)'nın ölmeden alındığına ve maddi olarak yükseltildiğine delaleti kat'î olurdu.

Eğer beyanın yokluğunu farz ederek, teveffî kelimesini, ölüm manasına hamledersek sıhhatli bir iş yapılmamış olur. Çünkü teveffî'nin ölüm manasına geldiğini söyleyenlere göre ism-i fail (Muteveffî/! !!!!) hakiki anlamda şimdiki zamana, mecâzî anlamda da geleceğe delalet eder.

Eğer hakiki manaya hamledersek mana şöyle olur: “Seni şimdi öldüreceğim.” Bu manaya göre Yahudilerin iddiaları (Hz. İsa'yı çarmıha gerip öldürme arzuları) gerçekleşmiş olur ki, Kur'an, !!!!! !!!/onu öldürmediler ifadesi ile bunun tam tersini ortaya koymaktadır.

Geleceği tayin etmek noktasında bir delil bulunmadığı müddetçe, falan müstakbel/gelecek diğer gelecekten buraya daha uygundur diyemeyiz. Dolayısıyla başka delillerin ortaya koyduğu ve desteklediği “gelecek” hangisi ise onun tayini zorunlu olur. Başka delillerin de ortaya koyduğu gibi, “kastedilen gelecek” Hz. İsa (a.s)'nın yeryüzüne inişinden sonraki dönemdir.³⁰

Taberî diyor ki: "Şayet Allah Tealâ, Hz. İsa (a.s)'yı öldürmüş olsaydı, artık onu bir daha öldürmesi söz konusu olmazdı. Zira Allah Tealâ, herhangi bir kulunu iki kere öldürmez. O bize, kullarını yaratacağını sonra öldüreceğini sonra da tekrar dirilteceğini belirtmiştir. Bu husus Rum suresinin 40. ayetinde açık şekilde şöyle zikredilmiştir. “Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, ardından sizi ölüme götüren ve en sonunda da tekrar hayata döndürecek olan Allah'tır...”³¹

Kevserî, Hz. İsa (a.s)'nın önce öldüğünü sonra yükseltildiğini ve semada da diriltildiğini ilk söyleyenin Vehb b. Münebbih (ö.110/728) olduğunu belirtmiştir.³² Ancak Ehl-i kitaptan rivayetleri çok olduğu için ilim erbabı, onun Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet etmiş olduğu hadislerle itibar

³⁰ Bkz. Kevserî, a.g.e, s. 96.

³¹ Taberî, *Camî'l-Beyan An Te'vîli Ayi'l-Kur'an*, (thk. Ahmed Şakir), Müessesü'r-Risale, Beyrût 2000, VI, 460.

³² Bkz. Taberî, a.g.e, VI, 457.

etmez.³³ Dolayısıyla Hak ehlinin söylediği gibi, Hz. İsa (a.s) diri olarak ref edilmiş olup kıyametten önce de inecektir.³⁴

Muhammed b. İshak (ö. 215/830) da Allah'ın Hz. İsa'yı uyutarak yükselttiği görüşünü benimsemiştir. Bununla birlikte Hz. İsa (a.s)'nın öldüğünü söylemenin, Hıristiyanlara ait bir söz olduğunu belirtmiştir.³⁵

“Allah onu uyuttu, sonra yükseltti” ifadesi ile “Allah onu yerden tastamam alıp diri olarak göğe yükseltti” arasında pek büyük fark yoktur. Dolayısıyla İbn Hazm'ın “Muhalla”sında Hz. İsa (a.s)'nın öldüğünü, yukarıya kaldırıldığını ve orada diriltildiğini ve daha sonra da ineceği ifadesini ne rivayet ve ne de dirayet desteklemektedir. Çünkü insanın birden fazla ölmesi nasslar açısından mümkün değildir.³⁶

Kevserî, Alûsî (ö.1270/1853)'nin de aynı görüşte olduğunu belirtmiş ve şöyle dediğini aktarmıştır: “Kurtubî (ö.671/1272)'nin ifade ettiği gibi Allah, Hz. İsa (a.s)'yı uyutmadan ve öldürmeden yukarı kaldırmıştır. Taberî'nin de tercihi bu görüş olup, İbn Abbas'tan gelen sahih rivayet de budur.³⁷

Taberî, vefat kavramının anlamlarına dair, “öldürmek, uyku halindeyken kaldırıp almak, veya yeryüzünden alıp tastamam yukarı yükseltmek” manasına gelen rivayetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir. “Bu görüşlerden en doğru olanı, "Seni yeryüzünden kaldırıp kendime yükselteceğim." görüşüdür.”³⁸ Taberî akabinde nüzûl ile ilgili rivayetleri sıralamış, daha sonra da Hz. İsa (a.s)'nın ölmesi ve dirilmesinin iki defa olacağını söyleyenlere itirazlarda bulunmuştur.³⁹

Kevserî, Taberî'nin “Bu görüşlerden en doğru olanı” ifadesinden ona göre başka doğru görüşlerin de varlığını düşünenlere⁴⁰ cevap mahiyetinde şöyle demiştir: Taberî'nin “bu görüşlerden en doğru olanı” ifadesinden başka doğru olan görüşlerin de varlığı anlamı çıkmaz. Çünkü konu ile zikretmiş olduğu görüşler arasında Hıristiyanlara da ait görüş bulunmaktadır.

³³ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 97.

³⁴ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 106.

³⁵ Bkz. Taberî, *a.g.e.*, VI, 457.

³⁶ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 97.

³⁷ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 98; Bkz. Alûsî, Şihâbuddin Mahmud, *Râhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's Seb'i'l-Mesânî*, Dâru'l Fikr, Beyrût 1978, III, 179.

³⁸ Bkz. Taberî, *a.g.e.*, VI, 457.

³⁹ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 98.

⁴⁰ Mahmut Şeltût böyle düşünenlerdendir.

Onların görüşünü zikretmesi bu görüşün doğruluğunu kabul etti anlamına gelmez. Bir bakıma Taberî'nin sözü, "Falan kişi, eşekten daha zekidir ve duvardan daha duyarlıdır" türündendir. Zira Taberî'nin kullandığı bu ifade, tefsirindeki yaygın ifadelerden birisidir. Bilindiği gibi Taberî, ilmi değeri ne olursa olsun, aralarında tamamen yanlış görüş de olsa, ayırt etmeden konuyla ilgili bütün rivayetleri tefsirinde zikretmektedir.⁴¹

Kevserî, teveffî'nin ölüm manası ile açıklanması hakkında şöyle demiştir: Teveffî kelimesini –İbn Kuteybe, Taberî ve Zemahşerî'nin dediği gibi - ölüm manasına hamletmek, kelimenin kendisi için asıl konmuş mananın dışına çıkmak olur. Eğer ille de ölüm manasına hamledilecekse, o takdirde yapılacak iş, Katade (ö. 118/736) ve Ferra (ö.207/822)'nın yaptığı gibi !!! !!!!! !!!!! ayetine takdim ve tehir türünden yaklaşmaktır. Zira "mütevvi'fike" ile "rafiuke" arasındaki vâv tertip ifade etmez. Dolayısıyla bu (vefatın, yükseltilmeden önce zikredilme olayı), belagat açısından sonra olacak şeyin öne alınarak zikredilmesi babındandır. Bunun burada yapılma sebebi de Hz. İsa (a.s.)'nın öleceğine vurgu yaparak, onun ilahlığını iddia edenleri kınamak içindir.⁴²

Kevserî, müfessirlerden teveffî'ye ölüm manası verenler için şöyle bir çıkarım daha yapmıştır: Katade ve Ferra gibi teveffî'yi ölüm manasına hamledenler Allah'ın !!! !!!!! !!!!!!! "Ben seni vefat ettireceğim ve tarafıma yükselteceğim" ayetini, sonradan olacak şeyin, bir nükteden dolayı öne alınması olarak değerlendirmişlerdir. !!! !!!!! !!!!!!! "Secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et" anlamında olan Bakara suresinin 43. ayeti de bu kabildendir. Secde, rükudan sonra yapılması gereken bir fiil iken, önemine vurgu yapılması için öne alınmıştır.⁴³

Elmalılı (ö. 1942), Ferra'nın vav ile ilgili görüşünü naklettikten sonra, ref'in (yükseltme) önce, teveffî'nin (ölme) sonra olacağını söylemiş ve Müslümanların bu konudaki inancını şöyle özetlemiştir: "Allah'tan bir kelime olan ve Rûhu'l-Kudüs ile te'yid edilmiş bulunan Mesih İsa (a.s.)'nın

⁴¹ Kevserî burada makale sahibi Mahmut Şeltut'un makbul olmayan rivayetleri kuvvetlendirmek için Taberî'nin bu sözüne sarılmasının isabetli olmayacağını belirtir.

⁴² Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 96.

⁴³ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 106.

ruhu henüz kabzedilmemiştir. Ruhunun eceli gelmemiştir. Kelime⁴⁴ daha Allah'a dönmemiştir. Onun daha dünyada göreceği işler vardır.... Kıyametten önce eceli gelecek, vefat edecek, Azrail tarafından öldürülecektir. Ahirette de ölümden sonra bir ba's (yeniden dirilme), bir ahiret hayatı olacaktır. İsa (a.s)'nın ruhu alınmamış olunca, İsa (a.s)'nın Allah'a yükselişi, yerden kalkması yönündendir. Ortadan kalkan, Allah'a yükselip dönen odur.”⁴⁵

Kevserî, Maide suresinin 117.ayetinde geçen !!!!! /teveffeytenî'nin anlamı çerçevesinde şunları aktarmıştır: Ayette geçen “teveffeytenî” nin manası "beni öldürdüğünde" değil de “beni semaya kaldırarak aldığında” şeklindedir.⁴⁶ Hasan Basrî (ö.110/728)'den rivayet edilen bu görüşün, aynı zamanda cumhurun görüşü olduğunu söylemiştir. Buradaki vefattan ölümün kastedildiğini söyleyen Mutezile mezhebinin en katı ve en cüretlilerinden bilinen Ebû Ali el-Cubbaî (ö.303/915), Hz. İsa (a.s)'nın semaya yükselişinin öldükten sonra olduğunu söylemiştir. Alûsî, bu görüşün aynı zamanda Hristiyanlara ait olduğunu belirtmiştir.⁴⁷

Bu ayette de Siyak sibaka bakılmalıdır. Ayet konu bütünlüğü içerisinde ele alınmalı; vakıa, usul ilmi ve esaslar göz önünde bulundurulmalıdır. Mesele bu çerçevede ele alındığında “teveffeytenî” kelimesine “benim canımı aldın” manasını vermenin söz konusu olamayacağı görülecektir.

Hz İsa (a.s)'nın ve annesinin iki ilah edinilişi⁴⁸ ref ve teveffî olayından sonra olmuştur. Peygamber olduğuna inanmayanların Hz. İsa (a.s)'yı ve annesini ilah edinmelerinin tasavvuru zordur. Aralarındayken kendisini ve annesini ilah edinmelerini emretmediği açık ve zaruri bilgidir. Öldükten sonra da ümmetinden bazılarının kapıldığı fitneden yine sorumlu olmayacağı da açıktır. Hz. İsa (a.s) daha ölmediği için “...Ne zaman ki Sen beni aralarından tutup aldın, onları görüp denetleyen yalnız Sen kaldın ...” demekte ve teveffî olayından ölümüne kadar süre içerisinde ümmetinin yaptığı yanlışlardan beraatını ifade etmektedir. Peygamberler fetanet/üstün zeka sahibi insanlardır. Bu sıfat, Hz. İsa'nın da aralarında bulunduğu ulu'l-azm

⁴⁴ “Kelime”den Hz.İsa kastedilmektedir. Kur'an-ı Kerim Onu “Allah'ın bir emri (kelimesi)” olarak anar; çünkü Onun doğumu mucizevi olarak Allah'ın bir tek “Ol” emri ile meydana gelmiştir. (Bkz. Al-i İmran suresi, 3/39).

⁴⁵ Bkz. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, İst., 1960., II, 372.

⁴⁶ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 99.

⁴⁷ Alûsî, *a.g.e.*, 7/69.

⁴⁸ Bkz. Maide suresi, 5/116.

peygamberlerde daha kuvvetlidir. Bu üslup, onun ölümünden sonra ümmetinin yapacaklarından beraatinin tartışmasız ön kabulünü gerektirir. Yani, onun işaret etmediği ya da emretmediği bir yanlışı, daha o hayatta iken ümmetinin işlemeden sorumlu değilken, ölümünden sonraki dönemde yapacakları bir yanlıştan sorumlu olmaması gereği zaten ortadadır.

Hz. İsa (a.s)’nın cevabında el-mevt kökünden bir fiille değil de teveffi kökünden bir fiille (teveffeytenî) konuyu zikretmesi fetanet sıfatının alametlerindedir. Hz. İsa’nın seçtiği kelimenin önemi ortadadır. Meryem suresinin 33. ayeti bu hikmetleri idrak etmeye yardımcı olacağı kanaatini taşımaktadır.⁴⁹

Kurtubî “Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici Sen oldun” buyruğu ile ilgili olarak, yüce Allah’ın Hz. İsa (a.s)’ı göklere kaldırmadan önce vefat ettirmiş olduğuna delâlet ettiğinin denildiğini aktardıktan sonra, böyle bir iddianın kıymet açısından hiçbir değeri olmayacağını söyler. Çünkü –Kurtubî’ye göre- konu ile ilgili haberler onun göğe yükseltildiğini ve semada diri olduğunu, semadan inip Deccâlî öldüreceğini ortaya koymakta ve rivayetler birbirini pekiştirmektedir.⁵⁰

Netice itibariyle “vefat-teveffi” kelimeleri her ne kadar günümüzde kullanılan ifadelerden olsa bile, Kur’an kelimelerini manalandırırken bunların “Hakîm” vasfı ile nitelendirilen Allah tarafından indirilmiş, hikmetlerle dolu Kitab olan Kur’an’ın kelimeleri olduğu hakikatini göz önünde bulundurmaya ihmal etmemeliyiz. Bir de “her şey zıttı ile bilinir, tanınır” esasından hareketle en azından teveffi ve türevlerinin hakiki manasının ölüm olduğunu Kur’an lügatı açısından iddia etmek mümkün değildir. Zira Bakara suresi 258; A’raf suresi 158; Hicr suresi 23; Tevbe suresi 116; Mümin suresi 11 ve Necm suresinin 44. ayetleri dikkatle incelendiğinde “diriltme ve yaşatma” manasına gelen ihya ve türevleri karşısında “öldürme” manasına olan imate ve türevlerinin geldiği görülür. Hac suresi 5; Mümin suresi 67 ve Nahl suresi 70. ayetlerinde olduğu gibi “teveffi” kelimesinin, “bırakma ve salı verme” manalarına gelen “yureddu ve yursilu” kelimelerinin karşısında geldiği görülür. Zümer suresinin 42. ayetinde “tutma” manasına olan “yumsiku”

⁴⁹ Aydın, Süleyman, *Kur’an Lügatı*, Yayınlanmamış kitap.

⁵⁰ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 99; Kurtubî, *el-Cami’ Li Ahkâmi’l-Kur’an*, Daru İhyai’t-Türas, Beyrût , VI, 347.

kelimesinin, “teveff” kelimesinin yerine kullanılması ise özel olarak dikkate şayandır.⁵¹

2. Ref Kelimesinin Anlamı ve Hz. İsa'nın Ref'i İle İlgili Ayetlerin Yorumu

2.1. Ref Kelimesinin Anlamı

“Ref” kelime olarak, genel anlamda, “koymak, indirmek ve alçaltmanın zıddı olarak kullanılır.”⁵²Bundan da tabî olarak ref kelimesinin, hem maddi hem de manevi bağlamda “bir şeyi yukarı kaldırmak, yükseltmek ve yüceltmek” anlamlarına geldiği anlaşılır.

Kur'an-ı Kerim'de ref kelimesi, hem maddi hem de manevi anlamlara gelmektedir. Maddi anlamlara geldiği yerlerden birkaç tanesi şöyledir:

- a. “Göğün nasıl yükseltildiğine (rufîât) bakmıyorlar mı?”⁵³
- b. “Göğü o yükseltti” (refa'aha).⁵⁴
- c. “Ana-babasını tahtın üstüne çıkardı (oturttu)” (refa'a).⁵⁵

Zikredilen bu ayetlerde de anlaşıldığı üzere "yükseltme" anlamında geçen "ref" fiilinin kökü bu üç ayette hep maddî yükseltme, yukarı kaldırma vb. gibi anlamlarda kullanılmıştır.

"Ref" kökünün manevî anlamlarda kullanıldığına dair birkaç ayet de burada zikrederim:

- a. “...Size verdiği şeylerde, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelerle üstün(refa'a) kılan O'dur.”⁵⁶
- b. “... Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz (nerfa'û)...”⁵⁷

⁵¹ Aydın, Süleyman, *Kur'an Liğati*, Yayınlanmamış kitap.

⁵² İbn Manzûr, Ebu'l Fadl, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrût, VIII, 129.

⁵³ Gaşîye suresi, 88/18.

⁵⁴ Rahman suresi, 55/7.

⁵⁵ Yusuf suresi, 12/100.

⁵⁶ En'am suresi, 6/165.

⁵⁷ Yusuf suresi, 12/76.

c. "... Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık (refa'nâ)".⁵⁸

Görüldüğü gibi bu üç ayette de "ref" kökü, manevî yükseklik anlamda kullanılmıştır.

Netice olarak "ref" kelimesinin hem maddi hem de manevi anlamlarda kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Kur'an'da durum böyle iken, hiçbir delil olmadan Hz İsa (a.s)'nın ref'ini nasıl olur da sadece manevi yükseklik manasına geldiğini söyleyebiliriz. Zira Rağıp el-İsfahanî (ö.505/1111), Hz. İsa (a.s)'nın ref'ini konu alan ayetlerde, ref'in hem bedenen hem de manevi (değer verme) açıdan aynı anda anlaşılabilirliğine işaret etmektedir.⁵⁹

2.2. Hz. İsa'nın Ref'i İle İlgili Ayetlerin Yorumu

Hız. İsa (a.s)'nın ref'ini konu edinen ayetler, yukarıda metinlerini zikrettiğimiz Âl-i İmrân 55. ve Nisa suresinin 157. ve 158. ayetleridir.

Kevserî'ye göre Nisa suresindeki !!!!! !!!!! !!!!! !!!!! **!** "*Bilakis Allah onu kendi katına yükseltti.*" ayeti, Hz. İsa (a.s)'nın yükseltilmesinin/yeryüzünden kaldırılmasını yani hem ruh hem de bedeni kapsayacak bir şekilde maddi olarak yükseltildiğini ortaya koyan apaçık bir nasstır ve bu konuda elle tutulur önemli bir delildir.⁶⁰ Ona göre, ref'in mahiyeti; bir şeyin yerden alınıp yukarıya (alçaktan yükseğe) nakledilme ameliyesidir. Burada lafzı, hakikatının dışına çıkaracak bir karine bulunmamaktadır. Dolayısıyla ayetteki ref olayını ne diye mecaz olarak değerlendirelim ve "yükseltme"nin "derecelendirme" manasında olduğunu söyleyelim? Burada ref lafzını, hakikatının dışına hamledecek bir karine bulunmamaktadır. Dolayısıyla ayetteki ref olayını mecazi açıdan değerlendirip "yükseltme"nin derecelendirme/değer verme manasına geldiğini söylemeye hiçbir gerekçe kalmamaktadır. Binaenaleyh mecaz ihtimali, delile dayanmayan bir ihtimalden ibaret kalmaktadır. Netice itibarıyla Kevserî, !!!!! !!!!! !!!!! !!!!! **!** "*Bilakis Allah onu kendi katına yükseltti.*" (Nisa, 4/157) ayetinin, yükseltilmenin maddiliğine, yani hem ruh hem de bedeni kapsayacak şekilde olduğunu tescil eden apaçık bir nass olduğunu söyler.⁶¹

⁵⁸ Zuhruf suresi, 43/32.

⁵⁹ Bkz. İsfahânî, Rağıp, *a.g.e.*, Refea md.

⁶⁰ Bkz.Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr el-Cami' Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'-d-Dirâye*, I,344.

⁶¹ Kevserî, *a.g.e.*, s. 93.

Kevserî, aşağıda zikrettiği sebeplerden ötürü, ayette ref ile ilgili mecaz ihtimalinin varlığını söyleyenlerin tam tersine, mecaz ihtimalinin kesinlikle olmadığını ortaya koymaya çalışır:⁶²

a) Siyak, Yahudilerin Hz. İsa (a.s.)'yı öldürmediklerini ve onun yerine başkasını öldürdüklerini açıklama sadedinde gelmiştir. Hz. İsa (a.s.)'nın maddi olarak yükseltilmesiyle ancak onlardan kurtulması gerçekleşmiş olur. Anlam açısından bu mana sayesinde, !! harfinin öncesi ve sonrası arasında uyum sağlanmış olur. Bir de derecenin yükseltilmesi, öldürülme olayı ile asla çelişmemektedir. Allah katında derecesi yüksek nice peygamberler öldürülmüştür. Dolayısıyla derecesinin yükseltilmesi kastedilseydi !! harfinin burada zikredilmesinin bir anlamı kalmazdı. Zira öldürülme olayının derecenin yükseltilmesine bir engel teşkil etmediği açıktır.

b) Hz. İsa (a.s.)'nın ayetlerde geçen (Al-i İmran, 55; Nisa, 158) ref'ini/yukarıya yükseltilmesini, onun Allah katında derecesinin/değerinin yüksek olduğuna hamletmenin ona ait hiç de ayırt edici bir özelliğini ortaya koymuş olmaz. Zaten ayetlerin akışına bakıldığında böyle bir anlam siyak açısından uygun görülmemektedir. Çünkü Ulü'l Azm Peygamberlerin⁶³ her birinin derecesi Allah katında daima yüksektir.

c) Hz. İsa (a.s.)'nın yükseltilmesinden bahsederken "Refauallah" (Allah onu yükseltti) ifadesi ile yetinilmeyip, yükseltme kelimesi, "ilâ" harf-i cerri ile kayıtlı gelmiştir. Eğer burada nihayet bildiren "ilâ" harf-i cerri geliyorsa bu, Hz. İsa (a.s) ile ilgili yükseltilmenin mecaza hamledilme ihtimalini ortadan kaldırır. Zira derecenin yüksekliği kastedilmiş olsaydı, nihayet bildiren "ilâ" harf-i cerrine ihtiyaç olmazdı.⁶⁴ Diğer bir yönden de ayetteki "ilâ" harf-i cerrinin Allah'a ait mütekellim zamirine izafe edilmesi, Hz. İsa (a.s.)'yı teşrif etmek ve onurlandırmak içindir.

⁶² Kevserî, *a.g.e.*, s. 93-94.

⁶³ Ulü'l Azm Peygamberler, Kur'an'ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: "Hatırla, bir vakit peygamberlerden söz almıştık. Sen'den, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan... Onlardan sapsağlam bir söz aldık." (Ahzab, 33/7) "Sen'den" ifadesiyle kastedilen Hz. Muhammed'dir. Diğerleri de Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve bir de Hz. İsa'dır.

⁶⁴ Kur'an, Hz. İdris (a.s.)'ın makamının ve derecesinin yükseltilmesinden bahsederken "ilâ" harf-i cerrini zikretmemiştir. Yüce Allah Meryem suresinin 57.ayetinde şöyle buyurmaktadır: وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا "Biz onu (İdris'i) üstün bir makama yücelttik." Görüldüğü gibi refe'dan sonra "ilâ" harf-i cerri bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. İsa'nın da sadece makamının/derecesinin yüksekliği kastedilseydi nihayet bildiren "ilâ" harf-i cerrine burada da ihtiyaç olmazdı.

d) Makam, şeref, kıymet ve derece açısından yükseklik, Allah'ın sadece Hz. İsa (a.s)'ya tahsis ettiği bir nimet değil ki, özellikle onu burada zikretmiş olsun? Zira bu bağlamdaki derece yüksekliği, Hz. İsa (a.s)'nın da aralarında bulunduğu bütün peygamberleri kapsar. Hatta peygamberler dışındaki hayırlı ve salih insanları da içerir.

e) Ayette geçen yükseltme, muzafın düşmüş olduğu takdir edilerek – Mahmut Şeltût'un fetvasında geldiği gibi – Hz. İsa (a.s)'nın ruhunun yükseltildiğine hamledilmektedir. Halbuki bu sadece Hz. İsa (a.s)'ya ait özel bir durum olmayıp başkalarının da ruhlarının yükseltildiği bilinmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla burada kastedilen yükseltme olayı, ruh ve ceset ile birlikte olan yükseltilmedir. Sonra hiçbir tefsirci Hz. İsa (a.s) ile ilgili yükseltilmeyi, derecenin yükseltilmesine veya sadece ruhun yükseltilmesi anlamına hamletmemiştir.⁶⁶

Fahrettin Razi (ö. 606/1209) Hz. İsa (a.s)'nın yükseltilmesinin sadece ruhu ile olacağını söyleyenlerin ileride olabileceğini öngörmüş ve şöyle bir çıkarım yapmıştır: Teveffî kelimesi, bir şeyi tam ve noksansız olarak almak anlamına gelir. Allah, insanlardan bir kısmının hatırına, Allah'ın yükselttiği şeyin Hz. İsa (a.s)'nın bedeni değil de ruhu olduğu fikrinin geleceğini bilince, Hz. İsa (a.s)'yı ruhu ve bedenîyle bir bütün olarak göğe yükselttiğine delâlet etmesi için “teveffî” kelimesini zikretmiştir. Zira teveffî'de tastamam almak manası vardır.⁶⁷

Kevserî, Al-i İmran suresinin 55.ayetinin başında gelen !!!!! !!!!! !!!!! !
“Ey İsa, ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim.” ifadesinin Hz. İsa (a.s)'nın hem ruh hem de beden ile yükseltildiğine tartışmazsız delil olduğunu belirtir. Zira “ilâ harf-i cerri”! önceden belirttiğimiz gibi mecaz ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Nasıl ki !!!!! !!!!! !!!!! !!!!! “... (Gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuş...” (En'am, 6/38) ayetinde zikredilen “kuş”u mecâzi

⁶⁵ Bkz. Tantavî, Seyyid, *et-Tefsiru'l-Vasît Li'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire, ts., I, 624.

⁶⁶ İmam Taberî'nin tefsirinden başlayarak rivayet ve dirayet bağlamında aklımıza gelebilecek Razi, Kurtubî, Beydavî, Neseî, İbn Atıyye, Ebussuud ve Alûsî gibi müfessirlerin görüşlerine müracaat ettim, tefsirlerini taradım. İmam Kevserî'nin dediğinin dışında bir şey bulamadım. Ben bu bilgiye dijital ortamda ulaşımsın aynı bilgiye yıllar önce kaynakların kıtlığı veya basılan kitapların azlığı döneminde ulaşan Kevserî'ye Allah bol bol rahmet eylesin.

⁶⁷ Bkz. Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1990, VIII, 75.

manaya hamletmek mümkün değilse; buradaki yükseltmeyi de “derece yükseltmesi” anlamına hamletmek doğru değildir.⁶⁸

Kevserî, "*Seni kendime ref edeceğim/yükselteceğim.*" ayetindeki “ref/yükseltme” ifadesinden zahir konumda olan asıl anlam kastedilmekle birlikte, ikincil olarak manevi yüksekliğin de anlaşılmasında bir beis görmemektedir. Ancak bunu sadece manevi yükseltmeye hamletmenin anlam daralmasına sebep olacağını düşünmekte, ortada delil bulunmadan bir kelimeyi mecazî anlamlara hamletmeyi doğru bulmamaktadır.⁶⁹

Kevserî, lafzın manaya delaleti açısından, Hz. İsa (a.s)’nın ref’i ve nüzûlüyle ilgili “zahir” kabul edilen ayetlerin, delillerin birbirini desteklemesi ve başka bir ihtimale delalet eden her hangi bir unsurun olmaması durumunda kesinlik ifade ettiğini belirtmiştir.⁷⁰ Zira Muhakkık âlimlere göre, nasslar, engelleyici bir karine bulunmadıkça ilk planda zahirine göre değerlendirilir. Nassın zahirine bağlı kalmaya bir engel bulunursa ancak o zaman tevîl edilebilir. Aklen ve şeran bir engel bulunmadığı sürece nassın zahirine bağlı kalınmalıdır.⁷¹

Mevdûdî (ö.1979), Hz. İsa (a.s) ile ilgili “Rafıuke ileyne” ve “Bel refeullahu” ifadelerinin bu olayın olağanüstü olduğuna işaret ettiği noktasında şunları söyler: “Bu sözler, Hz. İsa (a.s)’ya ilâhî nitelikler atfeden Hıristiyan mezheplerinin birinin görüşü olan “Yükselme doktrinini”ne destek olarak alınabilir. Bu olay olağanüstü ve mucizevi bir olay olmasaydı, Kur’an kendisinin reddettiği Hz. İsa (a.s)’nın ilâhlığı doktrinini destekleyebilecek bu tür belirsiz ve her anlama gelebilen sözler kullanmazdı. İkincisi, eğer Allah, metinde geçen kelimelerle (a) “Allah O’nu öldürdü” veya (b) “Allah O’nun makamını yükseltti” demek isteseydi, daha açık bir ifade kullanabilirdi. (a) nın yerine: “Şüphesiz onlar O’nu ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, fakat O’nu onlardan kurtardı ve sonra O kendi eceli ile öldü” sözleri kullanılabilir; (b) nin yerine ise “Onlar Onu çarmıha gererek alçaltmaya çalıştılar, fakat Allah Onun makamını çok yükseltti” ifadesi kullanılabilirdi... Üçüncüsü, eğer burada anlatılan olay sadece Hz. İsa (a.s)’nın tabii olarak ölmesi olayı olsaydı, hemen arkasından söylenen !!!!!! “Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir” sözleri çok anlamsız olacaktı. Bu sözler ancak Allah’ın güç

⁶⁸ Kevserî, *a.g.e.*, s. 95.

⁶⁹ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 114.

⁷⁰ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 91.

⁷¹ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 114.

Burada konumuza ışık tutacağından dolayı !!!!! ifadesindeki “hu” zamirinin kime ait olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Hz. İsa'nın ölümünden önce mi, yoksa kitap ehlinde olan birisinin ölümünden önce mi? Zamirin Hz. İsa (a.s.)'ya ait olduğunu söyleyenler olduğu gibi, kitap ehline gittiğini söyleyenler de vardır.

Bazıları zamirlerin merciiini ayırmış, لیؤمنن به ifadesinde bulunan “hu” zamirini Hz. İsa (a.s.)'ya, قبل موته ifadesinde olan ikinci “hu” zamirini de ehli kitaba ait olduğunu söylemişlerdir. Bu manayı benimseyenler buna delil olarak ta Ubeyy b. Ka'b'ın zamiri çoğul olarak قبل موتهم şeklinde okuduğunu göstermişlerdir.⁷⁵

!! “Ona” kelimesindeki “hu” zamirinin, Hz. İsa (a.s.)'ya ait olduğu görüşü yaygın olmakla birlikte “Hız Muhammed'e iman etmeyecek hiç kimse yoktur”, manasında bu zamirin Hz. Muhammed'e, raci olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Taberî, siyakta Hz. Muhammed'in ne ismi ne de konusu geçmediği için bu görüşün yanlış olduğunu belirtmiştir.⁷⁶

Netice itibarıyla zamirlerin merciiinin farklılığı sebebiyle, ayetin anlamı bakımından farklı sonuçlara varmışlardır.

İşte zamirlerin merciiinden hareketle büyük bir grup, “Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce (yani İsa'nın) İsa'ya iman etmemiş olsun” anlamını vermişlerdir. Bu mana, Hz İsa (a.s.)'nın kıyamet öncesi ineceği görüşüne uygun düşmektedir. Bizim de benimsediğimiz gibi müfessirlerin çoğunun ve birçok âlimin tercih ettiği görüş budur.

Başka bir grup da ayetten şu anlamı çıkarmıştır: “Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölmeden önce (yani Ehl-i kitaptan olan kişi) İsa'ya iman etmemiş olsun.” Bu anlayışa göre Allah, kulu ve elçisi İsa'ya bir lütuf olarak her bir Yahudi ve Hıristiyan'a, son nefeslerini verirken gerçeği gösterecek, Yahudiler onun peygamber olduğuna, Hıristiyanlar da Allah'ın oğlu değil, peygamberi ve elçisi olarak gönderildiğine inanacaklardır. Bu da ölümün eşliğinde olan kişiye, gerçeğin tüm çıplaklığıyla görüldüğüne ancak, bu imanın yarar sağlayamadığına ilişkin görüşe kanıt teşkil etmektedir.⁷⁷

⁷⁵ İbnu'l-Cevzî, Ebu'l Ferec, *Zadu'l-Mesîr Fi İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrût, 1983, II, 146.

⁷⁶ Taberî, *a.g.e.*, IX, 386.

⁷⁷ Bkz. Taberî, *a.g.e.* IX, 378-385; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 13; Seyit Kutup, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, II, 279.

Ancak قبل موته ifadesindeki “hu” zamirini Ehl-i kitaba ait olduğunu söyleyen görüş pek isabetli değildir. Çünkü kişiye hiçbir yarar sağlamayan bir imanı sunmanın anlamı yoktur.

Kevserî’ye göre, ayet-i kerimedeki her iki zamir de Hz. İsa (a.s)’ya aittir. Bunu da siyak açısından manaya en uygun olarak değerlendirmiştir. Ona göre, Zamirlerin birincisini Hz. İsa (a.s)’ya, ikincisini Ehl-i kitaba ait kılmak, zamirler arasında uyumsuzluğa sebep olur ki Allah’ın kitabı bundan münezzehtir. Zamirleri başka manalara hamledici bir karîne/delil bulunmadığı için ayette kastedilen Ehl-i kitabın, Hz. İsa (a.s)’nın nüzûl dönemindeki, yani indikten sonraki Ehl-i kitap olduğunu tercih etmiştir.⁷⁸ Bu takdirde ayetin anlamı şöyle olur: Kıyamet günü alâmeti olarak, Hz. İsa (a.s) ineceği vakit hayatta olan herkes, mutlaka ona iman edecektir. İbn Kesîr (ö.774/1372), “Yahudilerin Hz. İsa (a.s)’yı öldürüp çarmıha gerdik” iddialarını çürüten bir siyak içinde bu görüşün, daha uygun olduğunu belirtmiştir.⁷⁹ Kevserî, Taberî’nin de bu görüşü benimsediğini aktarmıştır.⁸⁰

Her iki zamirin İsa (a.s)’ya raci olduğu hakkında Buhari ve Muslim’de Ebu Hureyre ve İbn Abbas’tan sahih rivayetler bulunmaktadır. İkinci zamirin Hz. İsa (a.s) yerine Ehl-i kitaptan birine gittiğini söyleyen görüş ise zayıf rivayetlere dayanmaktadır. Kevserî konu ile sahih olmayan rivayetlere iltifat edilmemesi gerektiğini şöyle ifade eder: “Rivayetler konusunda sahih olan rivayet var iken, sahih olmayan rivayetlere bakılmaz. Aynı şekilde manada siyakın dışına çıkmayı zorlayana da itibar edilmez. Herhangi bir karîne yok ise, bir lafzın delalet ettiği açık manasını muhafaza etmek gerekir. Zikredilen ikinci ihtimal, sahih bir delile dayanmadığı için ilmi bir değeri olmaz. Dolayısıyla ortaya atılan ihtimal, Hz. İsa (a.s)’nın nüzûlüne delalet eden bu ayetin anlamını olumsuz yönde etkileyemez.

Kevserî, zamirin Kitap ehline işaret ettiğini söyleyen Zemahşeri’nin görüşünün doğru olmadığını ifade eder. Buna sebep olarak da, Zemahşeri’nin Şehr b. Havşeb (ö.112/730)’ten gelen rivayeti sahih zannettiğini gösterir.⁸¹ Hz. Peygamber (s.a.v) veya bilgileri direk ondan alan

⁷⁸ Kevserî, *a.g.e.*, s 100.

⁷⁹ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, Beyrût, I, 762.

⁸⁰ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s 101; Taberî, *a.g.e.*, IV, 356.

⁸¹ Zemahşeri’nin rivayetine göre Haccac, Şehr b. Havşeb’e: “Ne zaman bu ayeti okusam aklıma bir şeyler geliyor. Yahudi ve Hıristiyan esirlerle karşılaştığımda onların inanmaları noktasında bir şey işitmiyorum.” dedi. Ben de şöyle dedim: Bu ayetin sadedi

Sahabe'nin görüşlerinin bulunduğu rivayetler varken rey ve dirayete meyledilmez. Atasözünde geldiği gibi “Allah'ın nehri ortaya çıkınca, Ma'kil'in nehrinin sözü olmaz”.⁸² Binaenaleyh Zemahşerî, Muhammed b. Saib el-Kelbi'nin Şehr b. Havşeb'ten gelen rivayetinin kabul edilmediğini bilmiş olsaydı onun tarafına asla bakmazdı.⁸³

Nevevî (ö.662/1263)'nin de ikinci zamirden kastedilenin Ehl-i kitap olduğunu söylemesi ve “her bir Ehl-i kitap mensubu kendi ölümünden önce..” anlamını tercih etmesi⁸⁴, bazı rivayetlerde gelen Ubeyy b. Ka'b'ın kıraatına dayanmaktadır. Zira onun kıraatında !!!!!!! “ölmeden önce” yerine zamir çoğul olarak !!!!!!! “ölmelerinden önce” şeklinde gelmektedir. Bu Nevevî'nin şaz kıraatlarla ilgili görüşüne ters düşmektedir. Çünkü bu kıraatin senedinde her ikisi de zayıf olan Attab b. Beşir ve Husayf bulunmaktadır. Tefsir âlimlerince, senedi sahih olmayan şaz kıraata tefsir ilminde yer verilmez.⁸⁵

Kevserî, Nevevî'nin, ayetin, her dönemdeki ehl-i kitabı kapsamı için ikinci zamiri Ehl-i kitaptan her birine raci kılmasını “kaş yapayım derken göz çıkarmak” darb-ı meseline benzetmektedir. Çünkü böyle yapmakla !! “önce” kelimesi, asli manasının dışına çıkartılmış olur. Manayı, ölmeden önce veya ölme esnasında fayda vermeyecek bir imana hamletmek, !! “önce” kelimesinin taşıdığı anlamı göz ardı etmek olur.

Aynı zamanda bu durumda iki yanlış yapılmış olur. Birincisi, dinde fayda vermeyecek imana iman denmiş olması. İkincisi de Allah'ın !!!!!!! “ona kesinlikle iman edecektir” ifadesindeki yeminin taşıdığı anlamın ortadan

hakkında Yahudi'ye ölüm geldiği vakit Melekler yüzüne ve arkasına vurur ve derler ki: 'Ey Allah'ın düşmanı, İsa sana Nebi olarak geldi ama sen onu yalanladın'. Yahudi de, 'Ben ona iman ettim, O bir nebi ve Allah'ın kuludur' der. Hristiyana ölüm geldiğinde melekler Yahudiye yaptığını buna da yaparlar ve derler ki: 'İsa sana nebi olarak geldi ama sen onu Allah veya Allah'ın oğlu zannettin'. Hristiyan da, 'Ben de O'na iman ettim, ki o Allah'ın kulu ve aynı zamanda peygamberidir.' Fakat onların imanları ölüm anındaki tevbe kabilinden olduğu için onlara fayda vermez. Haccac bu bilgiyi kimden aldın deyince ben de Hz. Ali'nin oğlu olan Muhammed bin Hanefî'den duyduğumu söyledim. (Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't Tenzîl*, Şirketu Mustafa el-Babî el-Halebî, Kahire, ts., I, 295; Kurtubî, *a.g.e*, VI/11)

⁸² Meydanî, *Mecmeu'l-Emsâl*, Daru'l-Marife, Beyrut 1955, I, 88.

⁸³ Bkz. Kevserî, *a.g.e*, s. 102

⁸⁴ Nevevî, *Şerhu Sahibi Muslim*, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrût 1393, II, 191.

⁸⁵ Bkz. Kevserî, *a.g.e*, s. 102

kaldırılmış olması.⁸⁶

Kevserî, Nevevî'nin Ehl-i kitabı umumilik bağlamında değerlendirmesine başka bir açıdan itiraz etmekte ve şöyle demektedir: “Burada umum olan bir lafzı, umumiliğine terk etmek, kelimeler arasındaki ilişki bağlarını iyi tedebbür etmemekten, arka planını kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır. !!!!! ifadesindeki yeminin cevabındaki lâm ve te'kid nûnu zikredilen işi (imani), gelecek zamana tahsis etmektedir. Buna göre mana şöyle olur: İleri gelecekte, kitap ehlinden kim varsa her biri iman edecektir. Ayette zikredilen !!!!! “ölmeden önce” kaydı, gelecekte kastedilen zaman birimini ortaya koymuştur. O da Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlünden sonraki dönemdir. Hadiste de geldiği gibi “Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki adil bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa (a.s.)'nın aranızda inmesi yakındır. O inince, haç'ı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. O zaman mal o kadar çoğalacaktır ki, hiç kimse onu kabul etmeyecektir”⁸⁷ Buna göre, Hz. İsa (a.s.)'nın yaşadığı dönemdeki değil de nüzûlünden sonraki Ehl-i kitap kastedilmiş olur. Bilindiği gibi, burada olduğu gibi lafızlar arasındaki ilişkiler ve karînelerden hareketle, Kur'an ve sünnette sayısızca tahsis örnekleri bulunmaktadır. Netice itibarıyla hem rivayet hem de dirayet, her iki zaminin Hz. İsa (a.s.)'ya ait olduğunda mutabık kalmıştır.”⁸⁸

Zikri geçen hadiste olduğu gibi Kevserî, Buharî ve diğer hadis kaynaklarında geçen Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlü gibi gayba dayalı konularda Kur'an'ın yanında hadislere de müracaat etmekte ve hatta hadislerin bağlayıcılığına vurgu yapmaktadır.

Şeltût'un, Mutezile ve İmamiyye'nin Hz. İsa (a.s.)'nın ref'ini ve nüzûlünü inkâr ettiklerini söylemesine karşın Kevserî şu cevabı vermiştir: Mutezile'nin genel anlamda Hz. İsa (a.s.)'nın diri olarak ref' edildiğini inkâr ettiklerini söylemesi doğru değildir. Bu görüş, Mutezile'den sadece şaz görüşleri ile tanınan Cubbâi(ö. 3003/915)'ye aittir. Aklî açıdan ahad haberlerin kabul edilmemesinin gerektiği görüşü onun şaz görüşlerinden bir tanesidir. Eğer Mahmut Şeltût, Cubbâi'nin haber-i ahad ile ilgili bu görüşünü alırsa, o da onun gibi ahad haberlerden ilk manevrada kurtulmuş olur.⁸⁹ Halbuki

⁸⁶ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 103.

⁸⁷ Buharî, 2/774, Hadis no: 2109; Muslim, 1/135, Hadis no:242.

⁸⁸ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 103.

⁸⁹ Kevserî, *a.g.e.*, s. 107

Mutezile'nin sözcüsü konumundaki Zemahşerî, tam aksine Hz. İsa (a.s.)'nın ref'ini ve nüzûlünü yalpalamadan kabul etmektedir. İmamiye de aynı şekilde Mehdi'nin çıkışı ile alakalı yerlerde Hz. İsa (a.s.)'nın ref ve nüzûl meselelerini onaylamaktadırlar. O halde geriye kim kaldı? Hiç şüphe yok ki, Hz. İsa (a.s.)'nın ref ve nüzûlünü inkâr edip, heva ve arzularına uyararak âlimler topluluğundan ayrılmış olan kimseler, Kur'an ve sünneti arkalarına atmış olurlar. Kur'an ve sünnet üzere olan âlim topluluğundan ayrılmak, onlara ters düşmek, Hz. İsa (a.s.) ile ilgili konularda ehl-i kitabın görüşlerine meyretmek şazlığın/anormalliğin çok ileri boyutudur. İbn Ebî Able'nin dediği gibi şaz görüşleri şaz adam taşır.⁹⁰

Kevserî'ye göre Mehdi, Deccal ve Mesih hakkındaki hadislerin mütevatir oluşunda hadis âlimlerince bir şüphe söz konusu değildir. Bazı kelâmcıların, kıyamet alâmetlerinin hepsinin hak olduğuna inanmanın gerekliliğine vurgu yapmalarına rağmen, bu hadislerin bir kısmının mütevatir oluşundaki şüpheleri, hadisi az bildiklerinden neşet etmektedir.⁹¹

Kevserî, konu ile ilgili hadislerin mütevatir olduğunu kesin bir dille ifade ettikten sonra şöyle demiştir: “Pezdevî (ö.482/1089),⁹² mütevatir ile ilgili konunun sonunda, mütevatiri inkâr edenin veya ona muhalefet edenin kafir olacağına hükmetmiştir. Tevatür yoluyla sabit konular arasından örnek olarak, Kur'an-ı Kerim'in naklini, beş vakit namazı, rekat sayılarını, zekat miktarlarını ve benzerlerini zikretmiştir. Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlü meselesi, hadis kitaplarında namazın rekatlarından daha az bahsedilmemektedir. İnsanlardan bazıları, rivayet yoluyla gelen şeylere temelden karşı gelmektedirler. Kendini, dinini, dünyasını, anne ve babasını bilmeyen kimseler ancak bunu yapabilir.⁹³ Bu da yazarın⁹⁴, ne kadar çıkmaza girdiğini ve ne kadar bataklığa saplandığını gösterir. Zira o şöyle demişti: “Kelam ve usul âlimlerine ait nasların hepsi, ahad haberlerin, yakîn/kesin bilgi ifade etmediğine; dolayısıyla da inanca dair hiçbir şeyin bunlarla tespit edilemeyeceği noktasında birleşmiştir.” Bu ifadeyi naklettikten sonra Kevserî şöyle demiştir: “Bu iddianın yanında haber-i vahid'in bağlayıcılığını söyleyen Ebû Hâmid İsfirayinî (ö.406/1015), Kadı Ebu't-Tîb (ö.450/1058), Ebu

⁹⁰ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 107.

⁹¹ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 122.

⁹² Hanefî usûl âlimlerinden Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'dir.

⁹³ Bkz. Pezdevî, *Kenzu'l-Vusul İla Marifetu'l-Ustûl (Usûlu'l-Pezdevî)*, Karâchi, ts. 1/150-151.

⁹⁴ Mahmut Şeltût'un

alametlerden biridir. Dolayısıyla bu ayet de Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlünü bildiren ayetlerden sayılmaktadır.

Kevserî'ye göre de bu ayette zikredilen (ve innehu) ifadesindeki “hu” zamiri, surenin önceki ayetlerinin, kendisinden bahsettiği Hz. İsa (a.s.)'ya dönmektedir. Bu durumda ayetin anlamı şöyle olur: “Muhakkak ki İsa b. Meryem, kıyametin kopmasının alametidir.”

Sahabe ve Tabiinden bir çoğu! “ilmidir” manasına gelen !# kelimesini “ayn” ve “lâm” harflerini fethalı olarak, !!! diye okumuşlardır ki, o takdirde manası "emaresi (alameti)dir" şeklinde olur. Buna göre de Hz. İsa (a.s) kıyamet alametlerinden bir alamet olmuş olur.

Kevserî, “ayn” ve “lam” harflerinin fethalı okunuş şeklinin, sahih bir senetle gelmesine rağmen, görüşünü desteklemediği için Mahmut Şeltût tarafından görmemezlikten geldiğini ifade eder. Halbuki bu kıraat, zamirin, nüzûlü kıyamet alametlerinden biri olan Hz. İsa (a.s.)'ya ait olduğunu tayin etmektedir. Ancak Şeltût, zayıf olmasına rağmen, görüşüne uygun düştüğü için Ubeyy b. Ka'b'tan gelen rivayeti kabul etmişken; görüşüne ters düştüğü için bu okuyuşun geldiği rivayeti sahih olmasına rağmen kabul etmemiştir.⁹⁹

Kevserî, içinde Nüzûlü İsa'nın da bulunduğu, yerleşmiş mirasa karşı gelmekle tanımladığı Mahmut Şeltût'un bu sefer, ayetteki zamirin herkes gibi Hz. İsa (a.s.)'ya dönebileceğini söylediğini aktarır. Ancak Kevserî, Şeltût'un, Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlünü inkâr ettiğinden dolayı siyaki gerekçe göstererek, buradaki hitabın, cahiliye Arapları ve Müşrikler olduğunu savunduğunu belirtir ve şöyle der: “Keşke Şeltût, hitabın, cahiliye Arapları ve Müşriklere ait olduğunu söylemesinin kendisine fayda vermeyeceğini bilseydi? Çünkü onlar, Kur'an'da zikredilen Hz. İsa (a.s.)'nın babasız dünyaya gelmesine, anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirmesine, keza Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesine inanmamaktadırlar. İnanmayan kimselere, inanmadıkları şeylerin delil olarak takdim edilmesi doğru olur mu?”¹⁰⁰

Kevserî, zamirin Hz. İsa (a.s.)'nın nüzûlüne ait olduğuna dair sahih rivayetlerden şunu zikretmiştir: İbn Hibban (ö. 354/965)'ın Sahîh'inde sağlam bir senetle bir rivayette (!!! !!!!#!!!!) “*Ve şüphesiz O (İsa), Kıyamet'in*

⁹⁹ Kevserî, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁰⁰ Kevserî, *a.g.e.*, s. 103-104.

bilgisidir” ayetindeki anlamı Hz. Peygamber (s.a.v) “Kıyametten önce Hz. İsa’nın nüzûlü” olarak açıkladığını ifade etmiştir.¹⁰¹

Bazıları bu âyetlerin nâzil olduğu dönemde veya şu anda, Hz. İsa (a.s)’nın nüzûlü tahakkuk etmiş olmayacağı için bunun bir delil olması mümkün olmadığını düşünmüşlerdir. Bunun içindir ki Mevdûdî, zamirin merciinin Hz. İsa (a.s) olduğunu söylemekle birlikte onun inişini değil de; babasız doğuşunu, çamurdan kuş yapıp ona can üflemesini, ölüleri diriltmesini vb. mucizeleri kıyamet alametlerinden saymaktadır. Sonra da şöyle demektedir: “Bu ayetle bir çocuğun babasız dünyaya gelmesi, bir kulun çamurdan kuş yapıp ona can üflemesi, ölüleri diriltmesi mümkün iken Allah’ın kıyamet günü ölümlerden sonra insanları yeniden diriltmesi niçin mümkün olmasın?”¹⁰²

Ancak bu görüş, siyak ve sibaka uygun düşmemektedir. Bir de Müslümanlar olarak bizler, sahih hadislerde geldiği üzere, bizden sonra olacak olmasına rağmen Dabbetu'l-arzın’ın çıkışı ve güneşin batıdan doğuşu¹⁰³ gibi diğer alametlerin hepsinin kıyamet alametleri olduklarına inanmaktayız.

Bazılarına göre, Hz. İsa’nın bugün ölmediğini söylemek onun ebediliğini gerektirir ki bu da Kur’an’ın “*Her canlı ölümü tadacaktır*”¹⁰⁴, “*Senden önce hiçbir insana dünyada ebedî bir hayat vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar?*”¹⁰⁵ ayetleri ile çelişmektedir. Ancak bu münazara adabına riayet edilmeden ve mantık göz önünde bulundurulmadan yapılmış bir çıkarımdır. Yoksa Ehl-i sünnet akidesi, bu konuda çelişki arz etmediği gibi tutarsız da değildir. Çünkü ehl-i sünnet akidesine göre Hz. İsa (a.s) indikten sonra bir müddet yaşayacak sonrada normal insanlar gibi ölecek ve defnolunacaktır.

Aynı şekilde Müslümanların, “Hz. İsa’nın ölmediği ve ineceği inancı Hıristiyanların etkisi ile oluşmuştur” iddiası da yukarıda belirttiğimiz gibi

¹⁰¹ Kevserî, *a.g.e.*, s. 104; Bkz Sahîhü İbn Hibban, Müessesü’r-Risale, 1993, XV, 228, Hadis no: 6817.

¹⁰² Mevdûdî, *a.g.e.*, V, 285.

¹⁰³ Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadis-i şerifte kıyamet alametlerinin ilklerini belirtirken şöyle buyurmuştur: “Çıkış itibarıyla, kıyamet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması, kuşluk vakti insanlara dabbetu'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa, diğeri de onun hemen peşindedir. (Müslim, Fiten 118, (2941); Ebu Davud, Melahim 12, (4310).

¹⁰⁴ Al-i İmran suresi, 185; Enbiyâ suresi, 35; Ankebut suresi, 57.

¹⁰⁵ Enbiyâ suresi, 35.

münazara adabına riayet edilmeden ve mantık göz önünde bulundurulmadan yapılmış bir çıkarımdır. Çünkü Ehl-i sünnetin bu konuda ki inancı Hıristiyanların inancı ile hemen hemen taban tabana zıttır. Çünkü Ehl-i sünnete göre Hz. İsa, ölmeden, ruh ve cesediyle Rabbinin semadaki keramet mahalline yükseltilmiştir. Haksız yere Müslümanlara muhalefet eden etbai ile Müslümanlar arasında hüküm vermek üzere ahir zamanda adil bir hakem olarak incek, haç'ı kıracak, yenmesinin haram olduğunu göstermek için domuzu öldürecek, İslam'a girmeme karşılığında tanınan cizye hakkını kaldırarak ve peygamberliği baki olduğu halde peygamberimizin şeriatı ile amel edecektir. Aynı zamanda Hz. İsa'nın (a.s.), hadiste ifade edilen "haç'ı kırma" fiilinden bu günün Hıristiyan inancının yanlış olduğunu, teslis inancını onaylamadığını anlamamız gerektiği gibi, "domuzu öldürme" fiilinden de domuz yiyen zihniyeti ortadan kaldıracağını anlamamız gerekir.

Müslümanların nüzul-ü İsa inancından hareketle, Hıristiyanların asıl son peygamberin Hz. İsa olduğunu iddia etmelerine imkân vermemek için Hz. İsa'nın nüzulünü inkar etmenin gerekliliğini söylemek de yukarıda belirttiğimiz gibi münazara adabına riayet edilmeden ve mantık göz önünde bulundurulmadan yapılmış bir çıkarım olur. Zira burada inkar için gösterilen sebep, yalan yere peygamberlik iddia edildi diyerek peygamberleri, sahte diploma düzenlendi diye bütün gerçek diplomaları inkâr etmek gibi neticeleri doğuracağından bu hem akıl hem örf hem de dini açıdan batıldır.¹⁰⁶ Bir de Hz. İsa'nın semadan dünyaya inşi, akla da münâfi/terz bir durum değildir. Zira "Her vakit göklerden melekleri yere gönderen ve bazen da onları insan suretine koyan (Hz. Cebrail'i sahabilerden "Dihye" suretinde gönderdiği gibi), bir Hakîm-i Zü'l-celal, şu an dünya semasında bulunan ve hayatta olan Hz. İsa (a.s)'yı da, en mühim bir son için gönderecektir.¹⁰⁷

Kevserî, Hz. İsa (a.s)'nın vefatı, ref'i ve nüzûlü hakkındaki ayetlerin yorumunun akabinde şöyle demiştir: Bütün bunlardan sonra, ilmi ölçülere bağlı olduğunu söyleyen bir kimsenin, çoğunluğun benimsediği ortak görüşü inkâr etmesi mümkün olabilir mi? Zemahşerî gibi bir çok müfessir, yukarıdaki ayetlerin dışındaki ayetlerden de Hz. İsa (a.s)'nın ref'inin ve nüzûlünün hakiki anlamda gerçekleşeceğini çıkarmışlardır. Ancak zikrettiğimiz sarîh/açık ayetlerin etrafında yapmış oldukları yorumlarla

¹⁰⁶ Aydın, Süleyman, *Kur'an Liğati*, Yayınlanmamış kitap

¹⁰⁷ Bkz. Nursi Said, *Mektubat*, Onbeşinci Mektup, Sözlük Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 53, 54 ; Karakaş, Vehbi, *Kıyamet Yaklaşıyor*, Türdav Yayınları, İstanbul, 1995. s. 24.

yetinmek istiyoruz.... Hz. İsa (a.s)'nın vefatı, ref'i ve nüzûlü ile ilgili yeni bir şeyler söylemek, Kur'an ve hadislerden tevârih edenle çatışmaktan başka bir şey değildir. Kur'an ve sahih hadis metinleri ile çatışan yorumları kabul etmenin dini vechesi olmaz. Özellikle Hz. İsa (a.s)'nın ref meselesini ve daha sonra da nüzûlünü, "Hıristiyanların bazıları öyle inanıyorlar" diye inkâr etmek veya Arap dilinin tahammül edemeyeceği yorumlara tabi tutmak asla doğru değildir. Kur'an metinleri, tek başına Hz. İsa (a.s)'nın henüz ölmediğine, diri olarak ref edildiğine ve ahir zamanda ineceğine delil olarak kâfidir. Buna ters düşen ihtimallerin hepsi, herhangi bir delile dayanmamaktadır. Konu ile ilgili hadisler de Kur'an'da gelen bilgileri desteklemekte hatta bazı noktalarda daha da geniş anlamda açıklık getirmektedir.¹⁰⁸

Sonuç

Bu çalışmanın sonunda bir yanda muhaddisliği ve fakihliği ile tebarüz etmiş olan Kevserî'nin, Hz. İsa (a.s)'nın vefatı, ref'i ve nüzûlü ile ilgili ayetlerin yorumlarında, ileri bir derecede Tefsir ilmine olan aşinalığı açık şekilde anlaşılmaktadır.. Kevserî'nin meselelere yaklaşmasında, Kur'an lügatının, çok iyi bilinmesinin gerekliliği, asla ihmal edilecek bir konu olmadığı bariz bir şekilde görülmektedir.

Hz. İsa (a.s)'nın doğuşu, vefatı, ref'i ve nüzûlü gibi olaylar, alışılmışın dışında akıl üstü düzeyde gerçekleşmiş olduğundan, bazıları tarafından gariptir. Netice itibarıyla bu kimseler, Hz. İsa (a.s)'nın ref'i ve nüzûlü ile ilgili ayet ve hadiseleri yorum yoluna gitmişlerdir. Halbuki Kur'an, Hz. İsa (a.s)'nın mensuplarından olan Ashab-ı Kehf'in, üçyüz dokuz yıl kadar mağarada yarı ölü vaziyette bir hayat yaşadıklarını, daha sonra da diriltilip ecellerini tamamladıktan sonra öldüklerini haber vermektedir. (Kehf suresi, 9-27) Mensuplarının gördüğü böyle bir nimeti, davanın asıl sahibi niye görmesin?

¹⁰⁸ Bkz. Kevserî, *a.g.e.*, s. 105.